

VIJESTI I PRIKAZI

IN MEMORIAM

Prof. dr BRANIMIR BRATANIC

Evropske je etnologe zatekla tužna vijest da je 12. svibnja 1986. u Zagrebu, u svojoj 76. godini, umro *Branimir Bratanić*, redovni profesor Zagrebačkog sveučilišta u miru. Njegovom smrću izgubila je etnološka znanost marljivog i predanog radnika, nadahnutog sveučilišnog nastavnika, širokopoteznog organizatora, beskompromisnog teoretičara. Jugoslavenska je etnologija izgubila prvog potpredsjednika Etnološkog društva Jugoslavije, hrvatska prvoga predsjednika Ogranka EDJ za Hrvatsku, prethodnika današnjega Hrvatskoga etnološkog društva.

Ethnologia Europaea izgubila je svoga suosnivača i člana uredništva, *Current Anthropology* jednoga od osnivača, *Ethnologia Slavica* člana uredništva, *Anthropologische Gesellschaft* u Beču i *Národopisná spoločnosť Československá* izgubile su svoga počasnog člana, *Balkanološki centar Akademije nauka B i H* i *The Society for the History of Technology* (Cleveland) svoga člana, *American Anthropological Association* svoga izvanjskog člana. Biografski su

podaci o Branimiru Brataniću, rođenom 16. svibnja 1910. u Jastrebarskom, čitateljima Etnološke tribine dovoljno poznati.*

Njegovo je djelovanje duboko utisnuto u zgradu naše znanosti. Kao sveučilišni nastavnik djelovao je na oblikovanje mnogih generacija etnologa školovanih u Zagrebu. Polazište u njegovu znanstvenom radu bilo mu je proučavanje oračić sprava. Time je započeo još kao student u seminaru Milovana Gavazzija, a nastavio nakon diplomiranja. Još 1939. objavio je knjigu *Oraće sprave u Hrvata* koju je kasnije (1947) ugradio u svoju istoimenu doktorsku disertaciju. Šireći svoje zanimanje na oraće sprave drugih ratarskih naroda, Bratanić je svojim radovima uskoro stekao glas jednoga od vodećih svjetskih stručnjaka na tom području. Nadmašio je i svoga učitelja i prijatelja Paula Lesera, što mi je sam Leser rekao prigodom jednoga susreta 1974. godine.

Još je u Gavazzijevom seminaru Bratanić crtao etnološke karte, a pomoću karata prikazao je širenje pojedinih značajnijih elemenata u knjizi (1939) i disertaciji (1947). Upotrebljavajući karte rasprostranjenja kulturnih elemenata za veća područja, došao je do spoznaje da karta ne mora biti samo ilustracija onoga što je rečeno u tekstu, dakle najbrži, najjednostavniji i daleko najjasniji način da se dobije objektivna predodžba o rasprostranjenju pojedinih odabranih elemenata na obrađivanom području; ona može postati također i izvanredno vrijedan, upravo nezamjenjiv istraživački instrument, pomagalo za otkrivanje takvih znanstveno relevantnih pojedinosti do kojih se inače ne može doći ni na koji drugi način.

Prikazujući pojedine tipove kulturnih pojava pomoću znakova, ili točnije: pretvarajući pojavu u znak, signum, etnologija podiže svoj predmet proučavanja na jednu višu razinu apstrakcije, ona ulazi u svijet formula i simbola inače svojstvenih egzaktnim znanostima. Time se ona približava idealu starijih etnologa, koji su je željeli izgraditi u egzaktnu prirodosnovnu disciplinu, a da ne gubi nimalo svoj idiografski značaj. Zaključci, koji se mogu dobiti pomoću etnološke kartografije, svojom će prikladnošću za historijske sinteze moći znatno nadmašiti domet i pozitivističkih i hermeneutičkih postupaka.

Svijest o velikoj spoznajnoj vrijednosti etnološke kartografije i poniranje u dubine znanstvene metodike nužno su Bratanića uvele u uzak krug evropskih etnologa koji su imali jasne predodžbe o tome što valja, i, kako raditi za boljitak historijski usmjerene etnologije. Tako je postao 1953. jednim od osnivača *International Secretariat for Research on the History of Agricultural Implements* (sa sjedištem u Kopenhagenu), i te iste 1953. godine uz tada vodeće evropske etnologe, kao što su bili Sigurd Erixon, Jorge Dias, Pieter Meertens, Kustaa Vilks, Richard Weiss, osnovao je Međunarodnu komisiju za atlase (od 1954. *Stalna internacionalna komisija za atlase*). Nakon Erixonove smrti 1968. Bratanić je postao njenim predsjednikom i vodio je do smrti. U Jugoslaviji je pokrenuo rad na *Etnološkom atlasu Jugoslavije*. U Osijeku je

* Čitatelje upućujem na *Etnološku tribinu* br. 3/1980, gdje je biografskoj skici (str. 95—101) pridodana vrlo iscrpna Bratanićeva bibliografija (str. 103—114) koju je sastavila Jadranka Puntarović.

1959, odmah na Prvom savjetovanju EDJ, osnovana Komisija za EAJ s njime kao predsjednikom.

Gorka je ironija sudbine da je Bratanić umro pred sam početak objavljivanja prvih rezultata tih velikih znanstvenih zadataka. Prvi svezak *Istraživanja za etnološki atlas Evrope i susjednih zemalja*, s Bratanićevim kartama o oračim spravama, gotovo je dovršen (drugi je svezak, *Die Termine der Jahresfeier in Europa* Matthiasa Zendera objavljen još 1980), a gradivo za prvi svezak EAJ ide u tiskaru u jesen ove 1986. godine.

Bratanićeva smrt neosporno je veliki gubitak za etnologiju. No upravo veliko značenje njegova znanstvenog djela obavezuje njegove nastavljače da projekte, koje je on potaknuo, ne zanemare, nego da ih privedu realizaciji. To će biti najbolji spomen koji mu njegovi učenici mogu postaviti.

VITOMIR BELAJ

19. SAVJETOVANJE I 15. REDOVNA SKUPŠTINA SAVEZA ETNOLOŠKIH DRUŠTAVA JUGOSLAVIJE, CETINJE, 10—13. OKTOBRA 1985.

U organizaciji Etnološkog društva Crne Gore, organizirano je savjetovanje jugoslavenskih etnologa o dvije plenarne teme (»Etnički procesi Stare Crne Gore« i »Oblici patrijarhalne kulture u današnjem društvu«), te o pet tema u sekcijama (»Običaji i vjerovanja u vezi s prirodom«, »Etnologija i sport«, »Odijevanje«, »Socijalisti i etnologija« i »Jugoslavenska kultura« — okrugli stol). Za savjetovanje je prijavljen veliki broj referata i izlaganja u sekcijama, ali gotovo polovina od prijavljenih referenata nije na savjetovanje uopće stigla.

Od članova HED-a, aktivno su sa referatima, sudjelovali slijedeći etnolozi: dr. Tvrtko Čubelić: Oblici patrijarhalne kulture; dr. Olga Supek: Od zadruga do neolokalnosti u Jaskanskom Prigorju; dr. Tvrtko Čubelić: Kulturološki aspekti sporta i sportskih natjecanja; Dragica Cvetan: Travnati ogrtač za kišu kod Hrvata kajkavaca; Libuše Kašpar: Odijevanje u selu Rečica kraj Karlovca nekad i danas; i Maja Povrzanović: Slika i riječ na odjeći — poruka etnologu. Posljednjeg dana savjetovanja održana je skupština SEDJ i izlet u Crnogorsko primorje.

Iako se malobrojnomo Etnološkom društvu Crne Gore mora odati priznanje za uloženi napor da okupe etnologe iz svih krajeva Jugoslavije, treba primjetiti da bi ti naponi donijeli uspješnije rezultate da su bili bolje usmjereni. U prvom redu, sedam tema za savjetovanje u svakom je slučaju previše, pogotovo u odnosu na ukupan broj prisutnih etnologa. U buduće bi za savjetovanje SEDJ trebalo teme bolje definirati i usredotočiti. Što se izleta tiče, trebao bi imati stručni profil: mnogi etnolozi pređu daleki put u mjesto savjetovanja da bi imali prilike vidjeti lokalnu sredinu (sela) i način života u njoj, a ne turistička središta. Konačno, koliko god nam se uspjeh Slovenskog etnološkog društva sa savjetovanja u Rogaškoj Slatini 1983. god. da unaprijed skupe i objave sve priloge činio gotovo neponovljiv i nedostižan, ipak bi i ubuduće trebalo poduzeti neke korake da se referati unaprijed šalju organizatorima i recenziraju. Tako bi se izbjegla velika šarolikost u nivou prezentacije kao što je bio slučaj u Cetinju, pa čak i da neki prilozi uopće ne odgovaraju sekciji u kojoj su najavljeni.

12. X. održana je 15. redovna skupština SEDJ. Raspravljalo se o izvještajima o radu republičkih društava, o uređivanju *Etnološkog pregleda*, o pripremama za kongres Međunarodne unije za antropološke i etnološke nauke u Zagrebu 1988. godine, te o financijskom izvještaju. Izabran je novi Koordinacioni odbor SEDJ u sastavu: dr. Mirjana Prošić-Dvornić (predsjednik), dr. Olga Supek (potpredsjednik), mr Tomo Vinšćak (tajnik), dr. Zmago Šmitek, mr Božidar Jezernik, Vilma Niškanović, mr Salih Kulenović, dr. Pavle Radusinović, Blažo Markuš, Miloš Konstantinov, Milena Petrović i dr. Ivan Kovačević.

Olga Supek

O FESTIVALU ETNOLOŠKOG I EKOLOŠKOG FILMA U KRANJU

U razdoblju od 30. 9. — 3. 10. 1985. god. održan je 2. *mednarodni festival etnološkoga in ekološkoga filma* u okviru kojega je, u suradnji s Avdiovizualnim laboratorijem pri Znanstveno raziskovalnom centru SAZU, bilo priredeno i stručno savjetovanje na temu »*Vloga avdiovizualne dokumentacije pri etnološkom terenskom delu*«.

S priložima na skupu sudjelovali su etnolozi iz Sarajeva Velibor Stojaković i Zlatko Mileusnić, iz Zagreba Zorica Rajković, Krešimir Galin i Ivan Lozica, te iz Ljubljane Mira Omerzel i Naško Križnar.

U rasponu između zahtjeva medija i zahtjeva znanosti bilo je riječi o ulozi i značaju filma u etnološkom terenskom istraživanju (Stojaković); o ulozi scenarija u etnološkom filmu (Mileusnić); Z. Rajković govorila je o etnografskom filmu koji u svom dokumentarističkom obliku služi u istraživačke svrhe i bitno se razlikuje od kratkometražnog dokumentarnog filma s etnološkom tematikom; K. Galin je prikazao proces izrade glazbala (ergologija) i ukazao na važnost filmskog i video-medija pri etnomuzikološkom radu; M. Omerzel i I. Lozica govorili su o mogućnostima i rezultatima suradnje s televizijom.

N. Križnar, koji je jedini od sudionika skupa sudjelovao na festivalu i s vlastitim filmom (riječ je o filmu *Florjanovanje*), zalagao se u svom referatu za polemiku s »golim opservacijskim filmom«, pri čemu se kao bitan zahtjev pokazala potreba za teoretskim utemeljenjem filmskog medija u vidu jedne fenomenologije etnološkog filma.

Inače, filmovi prikazani na festivalu, osim spomenutog *Florjanovanja* (kojeg možemo smatrati etnološkim) spadaju zapravo u kratkometražnu dokumentarnu produkciju; to su filmovi koje rade profesionalci i njihove pretenzije pri tom nisu znanstvene.

Utoliko, spomenimo na kraju samo neke još »filmski« zanimljive filmove. To je film Edy Kleina *The Struggle against Opium*, film G. L. Bhardwaja *Educating Tribal Girls* te film Peter Rowea *Micronesia*, koji na zanimljiv način prikazuje nagle društvene promjene što se u posljednje vrijeme zbivaju na tom pacifičkom području. Taj je film otkupila i TV Zagreb pa se možemo nadati da će biti uskoro prikazan na televiziji.

Snježana Zorić

MEMORANDUM

sprejet na jugoslovanskom posvetovanju *Vloga avdiovizualne dokumentacije pri etnološkom terenskom delu*, v Kranju, 1. in 2. oktobra

Avdiovizualna dokumentacija (AVD) je danes nepogrešljiv znanstveni vir. Pod njenim imenom si ne predstavljamo samo utečenih oblik dokumentarne-

ga filma, ampak širok razpon uporabe filma, zvoka in video kasete. AVD hrani dejstva, ki jih pisana beseda ne more zajeti. Znanstvenikom bodočnosti hrani podatke, za katere še ni analitskih shem in metodologije. AVD je neprecenljiva pri dokumentaciji in študiju kulturne dediščine. Ni vezana na znanje jezika. Zato služi univerzalnemu komuniciranju med narodi in kulturami, spoznavanju med njimi in kulturni samorefleksiji. Njena vloga je tem večja, čim hitreje in usodnejše se spreminja naše kulturno in naravno okolje.

Ohrabreni z vse vidnejšo vlogo, ki jo imata film in video kasete v jugoslovanski etnološki praksi, ter s svetovnimi izkušnjami pred očmi, predlagamo naslednje:

1. Vodstva republiških društev naj analizirajo položaj na svojem območju in vplivajo na nastanek profesionalnih oddelkov za znanstveni film v etnoloških institucijah republiškega pomena. Pred tem naj ugotovijo interes etnologiji bližnjih ved kot so folkloristika, arheologija, sociologija, geografija in drugih, zaradi morebitne skupne naložbe v opremo in kadre.

2. ZEDJ naj po analizi situacij v republikah sproži iniciativo za ustanovitev profesionalnega Jugoslovanskega centra za etnološki film, ki bo skrbel na jugoslovanskem nivoju za evidenco, proizvodnjo in distribucijo AVD in v imenu doslej nepovezanih republiških interesov kontaktiral z jugoslovanskimi ustanovami za znanstveni film in z mednarodnimi ustanovami ter organizacijami.

Njegova naloga bo koordinacija medrepubliških programov znanstvenega etnološkega filma na področju vsejugoslovanskih prioriternih tem, organiziranje prireditev znanstvenega filma in izdajanje strokovne publicistike.

3. Posamezniki (udeleženci kranjskega posvetovanja), republiška etnološka društva, republiške etnološke institucije, ZEDJ in njena komisija za film, naj predlagajo in omogočajo učenje in izpopolnjevanje na področju tehnike modernega etnološkega filma, s pomočjo domačik in tujih strokovnjakov, vsem profesionalnim etnologom v Jugoslaviji, ki se pri svojem terenskem in znanstvenem delu srečujejo s filmskim medijem.

4. Jugoslovanski etnologi moramo čimprej evidentirati in popisati po notnem sistemu indeksiranja obstoječo etnološko AVD, s posebnim poudarkom na okoljih in kulturah, ki so se v našem hitrem družbenem razvoju za vedno spremenili.

5. Etnološki film mora vstopiti na jugoslovanske Univerze kot osrednje edukativno sredstvo in v predmetnik študija etnologije.

6. V svetu znanstvenega etnološkega filma je Jugoslavija bela lisa. Edino z našo lastno podjetnostjo lahko preprečimo, da bi veliko kulturno bogatstvo Jugoslavije postalo safari rezervat za razvite centre znanstvenega filma.

N. Križnar

KOLOKVIJ O STATUSU POJMA *OBİČAJ*

Zavod za istraživanje folkloru, Zagreb, organizirao je 15. travnja 1986. godine kolokvij o statusu pojma »običaj« u etnologiji. Cilj kolokvija je bio da se putem pripremljenih referata i kroz diskusiju zainteresiranih etnologa razmotri smisao, definicije i upotreba pojma »običaj« u etnologiji kod nas i u svijetu. Referenti su bili: dr Zorica Rajković: Zašto govorimo o običajima? dr Niko Kuret: Današnja konkretna problematika šeg (Teze za raspravu); mr Milivoj Vodopija: Određenje pojma »običaj« i »obred«; mr Ivan Lozica: Običaji i etnologija u vidokrugu filozofije; Maja Povrzanović: Pojmovi »običaj«, »navika«, »obred/ritual«, »ceremonija«, »slavlje«, »svečanost« i »praznik« u jugoslavenskim i inozemnim rječnicima, enciklopedijama i leksikonima; dr Dunja Rihtman-Auguštin: Njemački pojmovi *Sitte und Brauch* i naše poimanje običaja; mr Tanja Perić-Polonijo: Termini u sovjetskoj folkloristici i etnologiji; dr Olga Supek: Status pojma »običaj« u angloameričkoj antropologiji.

Kolokvij je imao veliki odaziv među etnolozima u Zagrebu, a prisutni su bili i gosti iz Ljubljane i Novog Sađa. Diskusija je bila za naše prilike neuobičajeno živa, plodna i otvorena. Zavod za istraživanje folkloru planira izdati posebnu publikaciju kako bi opsežni pisani materijal, kao i snimljena diskusija, bili dostupni široj stručnoj javnosti.

Olga Supek

POSTDIPLOMSKI STUDIJ ETNOLOGIJE NA ODSJEKU ZA ETNOLOGIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU

U školskoj godini 1984/1985 otvoren je, u suradnji Filozofskog fakulteta i Zavoda za istraživanje folkloru, dvogodišnji postdiplomski program za slušače koji žele steći stupanj magistra etnoloških znanosti.

Voditelj programa je prof. dr Vitomir Belaj, a predavači još i dr Dunja Rihtman-Auguštin i dr Olga Supek. Slušači su imali 10—12 sati predavanja mjesečno (tri kolegija i jedan seminar), s obvezom polaganja ispita iz svakog kolegija nakon tri odslušana semestra.

Kolegiji su bili slijedeći: Kulturno-historijski pravac u etnologiji (dr Vitomir Belaj), Osnovni pojmovi suvremene etnologije (dr Dunja Rihtman-Auguštin) i Suvremeni pravci u etnološkoj teoriji i metodologiji (dr Olga Supek). Postdiplomski program bio je obogaćen i predavanjima gostiju-predavača: dr Maje Bošković-Stulli, dr Zorice Rajković, dr Jerka Bežića i dr Slavka Kremenšeka.

U postdiplomski je studij upisano šesnaest slušača: Dragica Cvetan (Jastrebarsko), Sazane Kullashi (Priština), Maja Povrzanović (Zagreb), Vlasta Jemrić (Sarajevo), Ljubica Igić (Slav. Požega), Jadranka Grbić (Zagreb), Lela Ročenović (Samobor), Željka Jelavić (Zagreb), Dunja Zelić (Zagreb), Dubravka

Bratoljić (Zagreb), Damir Zorić (Zagreb), Zorislav Lukić (Zagreb), Josip Bilić (Zagreb), Jasenka Lulić (Zadar), Dunja Šarić-Bledšnajder (Kumrovac) i Bran-ka Šprem-Lovrić (Kumrovac).

Olga Supek

Z A P I S N I K

Izvanredne skupštine HED-a održane 29. 5. 1986. god.

Na početku sjednice izabrano je radno predsjedništvo u sastavu Jelka Radauš-Ribarić, Dunja Rihtman-Auguštin i Josip Miličević, za zapisničara Nerina Eckhel, za ovjerovitelje zapisnika Ivanka Bakrač i Josip Barlek, te usvojen predloženi

DNEVNI RED:

1. Usvajanje Statuta HED-a
  2. Razno
1. Nakon izvještaja D. Rihtman-Auguštin o radu Komisije za izradu Statuta i opširne diskusije u kojoj je sudjelovala većina prisutnih članova Društva jednoglasno su usvojene slijedeće izmjene i dopune Statuta:
    - Čl. 31. djelomično se mijenja i postaje preambula koja glasi:
Na osnovi člana 167 Ustava SFRJ i člana 244 Ustava SRH, te člana 18. Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana (NN br. 7 iz 1982.) Hrvatsko etnološko društvo na izvanrednoj sku-pštini održanoj 29. svibnja 1986. godine donijelo je:
    - Čl. 2. na kraju prve rečenice dodaje se ... a u skladu s programom rada SSRN.
    - Čl. 7. glasi:
Svrha Društva je unapređivanje etnološke znanosti i njezinog po-ložaja u društvu, te poticanje i koordiniranje rada na svim područ-jima etnološke djelatnosti.
    - Čl. 8. stav g) iza riječi čuvanje dodaje se ... i prezentiranje
    - Čl. 9. u prvoj rečenici iza riječi predavanja dodaje se ... i izložbi
    - Čl. 16. na kraju prve rečenice dodaje se ... donosi pravilnik o izdavačkoj djelatnosti.
    - Čl. 18. zadacima Izvršnog odbora dodaje se:
Izvršni odbor predlaže delegate Društva u stručna društvena tijela i o tome izvještava Skupštinu
  2. — Jednoglasno je usvojen Akt o osnivanju javnog glasila HED-a (Etnološka tribina), koji se prilaže Statutu prilikom ponovne registracije Društva.

- Usvajanjem Statuta Skupština je automatski ovlastila Izvršni odbor (odnosno predsjednicu) da sa Savezom etnoloških društava Jugoslavije potpiše samoupravni sporazum o pristupanju HED-a u Savez.
- Usvojen je prijedlog da se svake druge godine godišnji sastanak HED-a održi izvan Zagreba, dok bi se skupštine i sastanci vezani uz njih održavali u Zagrebu.
- Utvrđeno je da članarina za 1986. godinu iznosi 500 i 250 din., a za 1987. godinu 1500 i 1000 din.
- Na upit o klasifikaciji članaka u Etnološkoj tribini O. Supek objašnjava da se klasifikacija obavlja prema biltenu INDOC-a i predlaže da se upute o klasifikaciji umnože i podijele članovima Društva, potencijalnim autorima.
- Lidija Nikočević iz Opatije upoznala je prisutne s početnim iskustvima rada etnologa zaposlenog u Općini Opatija.
Zaključeno je da Izvršni odbor uputi Komitetu za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske dopis u kojem bi, pozivajući se na primjer Opatije, obrazložio potrebu zapošljavanja etnologa i u drugim općinama na području Hrvatske.
Izabrana je komisija u sastavu Beata Gothardi-Pavlovsky, Lidija Nikočević i Josip Miličević, koja će sastaviti opis poslova i radnih zadataka etnologa zaposlenog u općini, koji bi se priložio spomenutom dopisu.

Zapisničar:

Nerina Eckhel

Ovjerovitelji zapisnika:

Ivanka Bakrač

Josip Barlek

O BORA VKU U ITALIJI S GRUPOM ETNOLOGA IZ SIENE

U toku boravka u Zagrebu krajem travnja 1986. dr Pietro Clemente, profesor etnologije na Sveučilištu u Sieni, pozvao me je, kao predstavnika Zavoda za istraživanje folklor a s kojim nastoji proširiti suradnju, na terensko istraživanje na koje je narednog mjeseca trebao poći sa svojim studentima. Tako sam se od 8. do 18. svibnja 1986. pridružila grupi nastavnika i studenata etnologije iz Siene na terenskom radu u alpskoj dolini Rabbi u pokrajini Trentino.

Prihvativši poziv profesora Clementea, nisam znala što će na mjestu istraživanja biti moj zadatak. Došavši u San Bernardo (jedno od tri sela u dolini u kojem smo stanovali), shvatila sam da je prof. Clemente želio samo da budem prisutna — da u situaciji neformalnog druženja upoznam ljude i njihov način rada. Kako u Italiji nisam bila samo etnolog iz Zavoda za istraživanje folklor a, već i etnolog iz Jugoslavije, svojim sam zadatkom shvatila i međusobno upoznavanje talijanskih i jugoslavenskih etnologa. Talijanskim sam kolegama održala informativno predavanje popraćeno dijapozitivima o radu suradnika Zavoda za istraživanje folklor a, napose etnologa. Također sam sni-

mila i u ZIF-u pohranila duže razgovore s profesorima, kao i s nekoliko studenata. Ovim pak prikazom boravka u Italiji želim sve zainteresirane jugoslavenske kolege informirati o radu etnologa iz Siene. Nadam se da će, osim informativnog prikaza, biti zanimljiva i razmišljanja o nekim iskustvima koja sam stekla u dolini Rabbi.

O nastavi etnologije u Sieni

Na Sveučilištu u Sieni postoji Filozofski fakultet, a na njemu četiri odsjeka: za jezike i književnosti, za arheologiju i povijest umjetnosti, za povijest, te odsjek za filozofiju i društvene znanosti. Na ovom posljednjem predaju se četiri grupe disciplina: filozofske, psihološke, pedagoške i etnoantropološke. Etnoantropološke discipline obuhvaćene su radom triju katedri. To su: katedra za kulturnu antropologiju, koju vodi prof. Massimo Squillacciotti, s asistentom-istraživačem Lucianom Li Causijem, katedra za etnologiju prof. Piera Giorgia Solinasa, te katedra za povijest narodnih tradicija pod vodstvom prof. Pietra Clementea, s asistenticom-istraživačem Mariom Luisom Meoni. Studenti do diplome moraju položiti ukupno devetnaest dvosemestralnih ispita, od toga pet iz filozofije, pet na drugim odsjecima Fakulteta, tri fakultativna, a ostale s područja svoga usmjerenja. Tako student koji odabere etnologiju diplomira »filozofiju s etnoantropološkim usmjerenjem«. Studenata etnoantropoloških disciplina je obično tridesetak (relativno je malo studenata uopće i na čitavom Fakultetu, mada ne postoji ograničenje pri upisu). Predavanja nisu obavezna. U pojedinim seminarima godišnje sudjeluje prosječno od 5 do 12 studenata. Nije rijetko da su među njima i neupisani studenti. Oni pri konzultacijama imaju jednak status kao i oni upisani. Konzultacije i nastavnici i studenti potvrđuju kao izuzetno važan i vrijedan dio nastave. Dvojica nastavnika žive u Rimu, a u Sieni provode dva ili tri dana tjedno, stanujući s prijateljima studentima i, kako je jedan od njih rekao, bivajući na raspolaganju studentima u toku čitavog tog vremena. Konzultacije se redovito nastavljaju na zajedničkim ručkovima i večerama.

Nakon diplome samo rijetki nalaze posao kao etnolozi (i to u muzejima, na fakultetima ili kao savjetnici privrednih institucija, često onih koje surađuju s nerazvijenim zemljama). Sa stečenom diplomom mogu, bez obzira na usmjerenje, predavati društvene predmete u svim osnovnim i srednjim školama. Kao što su mi svi profesori rekli — njihovi su studenti doista samo oni duboko zainteresirani za etnologiju. Na njihovu terenskom istraživanju uvjerala sam se da je tako. Slična atmosfera motiviranosti i intenzivnog rada zacijelo je prisutna i na seminarima i pri polaganju ispita.

U razgovorima sam saznala da je za etnologiju u Italiji karakteristično da se pod istim nazivima podrazumijevaju vrlo različiti sadržaji. Zbog toga, a i zbog razlika prema našoj terminologiji, evo nekoliko riječi o recentnom konkretnom radu na spomenutim katedrama.

Prof. Squillacciotti bavi se kognitivnom antropologijom, a surađuje i u primijenjenim istraživanjima kulturnih promjena izazvanih ekonomskim promjenama na području Toscanne. U ta istraživanja uključuje i studente. Od 1981. bavi se etnografskim istraživanjima u Panami, sa Cunama i za Cune.

Asistent Luciano Li Causi zanima se za antropologiju mediteranskog prostora, napose političku. Ove je školske godine vodio seminar o političkoj antropologiji Italije, tj. o tome kako su politički dnosi u Italiji tretirani u antropološkoj literaturi.

Prof. Solinas je posljednje dvije godine predavao paleodemografiju i etnodemografiju, a ove godine antropološke teorije incesta. Posebno ga zanimaju sustavi srodstva u različitim vremenima i kulturama.

Rad prof. Clementea blizak je našoj folkloristici. Baveći se povijesnim i aktualnim kretanjima talijanskih narodnih tradicija, skuplja i analizira usmenu tradiciju od 18. stoljeća do danas, ali uvijek u kontekstu običaja i materijalne sredine. U blizini Siene upravo istražuje i simboličke aspekte percepcije prostora i vremena.

Područje asistentice Meoni je etnotehnologija ili povijest i sadašnjost materijalnog aspekta kulture u Italiji, odnosno, u mediteranskom prostoru. Njeni su seminari monografskog karaktera, a ove je godine držala jedan teorijski seminar o terenskom radu. Studente vodi na kraća terenska istraživanja u okolicu Siene. Žali se što se u Italiji smatra da nastava na filozofskim fakultetima ne uključuje i (uvijek skup) terenski rad: sredstva su i kod njih problem.

O terenskom radu u dolini Rabbi

Za peti po redu »staž«, ove godine održan u dolini Rabbi, dio sredstava dali su sami studenti (koji su se sami pobrinuli i za dolazak na teren, došavši privatnim automobilima). Ostatak sredstava potrebnih za hotelski smještaj, filmove, video-vrpce i magnetofonske kasete osigurali su nastavnici iz svojih redovnih fondova za istraživanje. Prvi je »staž« bio organiziran 1979. u Piemontu s etnoložima Etnosociološkog instituta iz Aix-en-Provence, od kojih su etnolozi iz Siene i preuzeli model rezidencijalnog studentskog terenskog istraživanja, u kojem sudjeluju i nastavnici. Cilj nije objavljivanje radova, već individualni i grupni terenski rad, stjecanje konkretnog terenskog iskustva. U dolini Rabbi su sa studentima radili i svi profesori — neki samo kao savjetodavci koji prate rad studenata, preslušavaju vrpce snimljene tokom dana i uvijek su spremni za razgovor, a neki i kao suradnici, tj. voditelji malih grupa koje su radile na istoj temi. Osim profesora, u terenskom je radu sudjelovao i tehničar (inače diplomirani arheolog) Andrea Ciacci, koji je ljude razvio kombijem, snimao videom prema dogovoru s istraživačima te, organiziravši mali tečaj, troje ljudi za deset dana osposobio za samostalan rad s videokamerom. Rezultati njegova rada, kao i rada studenata, bili su prikazivani i komentirani na nekoliko večernjih projekcija.

Ranijih su godina bile definirane središnje teme, na primjer — odnosi srodstva. Tada su i oni koji su istraživali usmenu književnost posebnu pažnju obraćali na temu srodstva. Rad u dolini Rabbi nije bio tako usmjeren: svatko se samoinicijativno mogao odlučiti za temu i aspekt teme koji ga najviše zanima. Trinaestoro studenata iz Siene, s tri studenta iz Rima koji su im se pridružili sa svojom profesoricom Sandrom Puccini, istraživalo je, pojedina-

čno ili u grupama, slijedeće teme: privredne aktivnosti, tipove i raspored nastambi i gospodarskih prostora — odnos rada i stanovanja, zatim lov (dolina Rabbi graniči s nacionalnim parkom Stelvio), odnose srodstva, odnose vlasništva, simbolički svijet djece, prenošenje kulturnih vrednota preko škole i preko obitelji, zatim godišnji, mjesečni, tjedni i dnevni ciklus radnih aktivnosti, narodnu medicinu, političke odnose u tri sela doline Rabbi (s posebnim naglaskom na ulogu crkve kao religiozne i ekonomske strukture), te percepciju i simboličko predstavljanje fizičkog prostora s aspekta vlasništva i privrednog iskorištavanja.

Osim predavanja o Zavodu za istraživanje folkloru i video-projeksije, dvije su večeri bile posvećene razgovorima s lokalnim župnikom i s mladom pravnicom iz obližnjeg Maléa koja je diplomirala na *consorteli* — tradicionalnom obliku skupnog posjedovanja šuma i pašnjaka u dolini Rabbi. Uprava nacionalnog parka organizirala je za grupu iz Siene jednodnevni izlet, kao i projekciju dokumentarno-propagandnih filmova o parku Stelvio. U Maléu su studenti organizirano posjetili etnografski muzej. U prikladnoj hotelskoj prostoriji organizirana je i »terenska biblioteka« s pedesetak stručnih knjiga i članaka potrebnih pri istraživanju u dolini Rabbi. Svi su studenti dobili i fotokopije specijalnih karata doline. Prvog i petog dana istraživanja održani su dugotrajni sastanci na kojima je svatko detaljno izvijestio o svome radu, te odgovarao na pitanja i kritike. Uz dvije gitare u rukama znalaca i uz redovite večernje obilaske gostionica u čitavoj dolini — uvijek se išlo spavati vrlo kasno.

Ovakav terenski rad nije obavezan, jedan je profesor čak naglasio da znači privilegiju. Naime, tek je ove godine mogao sudjelovati svatko tko je to želio; prethodnih su se godina među starijim studentima birali oni najbolji. »Dosje«, odnosno terenski izvještaj, moralna je obaveza. Kao ni samo sudjelovanje u terenskom radu, ne utječe na ispitne ocjene. Razumljivo je međutim koliko pridonose znanju, iskustvu i samopouzdanju studenata, a napose konkretnoj suradnji i atmosferi radnog zajedništva među profesorima i studentima, među starijim i mlađim kolegama. »Staževi« imaju i funkciju obreda prijelaza: u desetak dana zajedničkog terenskog života s profesorima i najmlađi im se studenti počinju obraćati sa »ti«. Osobno, prvo sam bila time začuđena, a zatim oduševljena njihovim odnosom međusobnog poštivanja i prijateljstva, njihovim tako lijepim i sadržajnim zajedništvom.

Iz terenskog dnevnika

(15. 5. 1986, San Bernardo, sedmi dan u Val di Rabbi)

Od prvih razmatranja etnološkog rada do danas bila sam prilično skeptična prema mogućnostima kvalitetnog i odgovornog istraživanja u nekoj stranoj kulturi, uvjereni da jedino onaj koji izvrsno poznaje jezik (i govor!) kazivača može doći do valjanih etnoloških rezultata. No, uvijek sam bila svjesna nekoliko činjenica koje relativiziraju takav stav. »Izvršno« poznavanje stranog jezika subjektivna je kategorija — određuje je između ostalog, i oda-

brana tema i cilj koji etnolog želi postići. Osim ograničenja postoje također, i prednosti: etnolog koji istražuje (ili samo promatra) kulturu drugačiju od vlastite može je, uočavajući specifičnosti, interpretirati na temelju komparacija sa svojom ili nekom trećom. Napokon, etnolog »prevodi«
kulture kategorije, približava ih drugim ljudima, širi svoje spoznaje i — na indirektan, ali valjan način — međusobno upoznaje i zbližava ljude. Tek ako se poznamo, možemo se i razumjeti; možemo tolerirati razlike, a možemo iz tih razlika naučiti mnogo i o sebi — i živjeti bolje, za sebe i za druge.

Koliko je pak ostvariva ova svrha etnološkog poziva ovisi, dakako, o pojedincu koji se tog poziva prihvatio — o njegovu znanju i sposobnostima, svijesti i savjesti.

Šest godina nakon prvog (studentskog) terenskog istraživanja, s relativno bogatim terenskim iskustvom stečenim u međuvremenu, našla sam se na terenu sa studentima iz Siene. Oni su se, pojedinačno ili u grupama, pripremili za pojedine teme. Predložili su mi da se i ja prihvatim neke teme. Prvog sam dana to smatrala nemogućim; odbila sam prijedlog nizom argumenata. Prije svega, nisam mogla znati koliko ću vremena trebati za aktiviranje relativno skromnog znanja talijanskog jezika koje mi možda omogućuje razumijevanje jezičnih finesa, ali ne i njihovo izražavanje. Uz to, govor stanovnika doline Rabbi do tada nisam čula. A pored — i prije — tih razloga, smatrala bih neozbiljnim terenski rad za koji se nisam valjano pripremila. (Za tako što, s obzirom na kratko vrijeme od poziva do početka istraživanja, objektivno nije bilo vremena). Istraživanje neke teme koju sam već poduzela u Jugoslaviji moglo bi, provedeno u svega nekoliko dana, dati samo polazišta za pravo istraživanje. Ako mi ne bi bilo omogućen ponovni dolazak, ne bi imalo mnogo smisla, a bez jasno određenog vlastitog cilja pogotovo.

Prva sam tri dana provela prisustvujući terenskom radu pojedinih profesora i studenata, sređujući prve dojmove o tri sela u dolini Rabbi (s mnogo međusobno udaljenih zaselaka smještenih na strmim padinama osunčane strane doline), upijajući talijanski jezik. Postepeno sam se privikavala na govor kazivača koji su se — svi osim onih najstarijih — trudili govoriti standardnim talijanskim. U isto vrijeme me polako, ali sve osjetnije, počeo smetati status turista i pukog promatrača: nelagodno je deset dana ne raditi u grupi u kojoj svi ostale rade!

Trećeg dana navečer čekala sam projekciju video-filma snimljenog toga dana, sama u baru našeg hotela. Bila je nedjelja navečer: oko devet sati ušlo je u bar nekoliko domaćih dvadesetogodišnjaka. Osjetila sam da bih im mogla pričati i započeti razgovor o slobodnom vremenu i zabavljanju, temi koja me zanima i za koju bih bila dovoljno spremna.

Promatrala sam ih, oni su promatrali mene; bez sumnje su već čuli o našoj grupi, ne bi se bili iznenadili da sam im prišla. Suočila sam se sa svojevrsnim stidom: ako se usuđujem govoriti (i griješiti) pred kolegama, zašto se ne bh usudila pred ovim mladim ljudima? (Smatram li da nastup etnologa mora biti dovoljno autoritativan da bi bio uspješan?) Raslo je u meni nestrpljenje i težnja da prevladam prepreke u sebi ... U potrazi za »isprikom«
da im NE pričem zaključila sam da nema smisla da se namećem ljudima, ovako

nenajavljena, kvarim nedjeljno večer. No, sat kasnije, nakon našeg video-filma, oni su još sjedili u baru, razgovarajući tek povremeno, očigledno se dosađujući. Napokon sam, vjerojatno uzbuđenjem povišene temperature (!), odlučila prići im i upitati ih žele li malo razgovarati — kada je u bar stigla grupa studenata iz Siene: Smjesta su postali »objektivna isprika« da se, onako nesigurna, ipak ne upustim u razgovor. No, kasnije te večeri, kad sam se ponovo našla sama, shvatila sam da čitavu tu situaciju doživljavam kao svoj neuspjeh. Ponovo onaj početnički strah, nesposobnost da učinim ono što želim?! Zaspala sam pomalo začuđena i — veoma nezadovoljna.

Sutradan predveče, u jednom zaseoku Pracorna, dok je simpatična kolegica razgovarala s osamdesetogodišnjom staricom, počela sam razgovarati s njezinom kćerkom — o zabavljanju u Pracornu danas i prije tridesetak godina. U opuštenoj situaciji, svjesna da sam nezadovoljna zbog svoje neodlučnosti, spontano sam započela svoj prvi etnološki intervju na stranom jeziku. I kako to uvijek biva — u tom sam razgovoru doznala ime čovjeka koji bi mi mogao više reći o temi koja me zanima.

Slijedećeg sam jutra zakucala na njegova vrata, objasnila tko sam i zašto sam došla. Svaki etnolog znade kako je proteklo to prijepodne! Pišući danas o tome, činjenicu da se razgovor odvijao na meni stranom jeziku uopće ne smatram bitnom. Ali se jasno sjećam svog gotovo euforičnog raspoloženja. U hotel sam se vraćala autostopom. Nije čudno da se u planini, na cesti kojom autobus prolazi samo četiri puta dnevno, zaustavio automobil (baš kao i na putu u Pracorno). Nije čudno ni to da su se u njemu našla dva potencijalna kazivača veoma raspoložena za razgovor!

Razgovarala sam ukupno s devet osoba (četiri generacije) o zabavljanju u tri sela doline Rabbi od prvog svjetskog rata do danas. Svjesna da nemam vremena za ozbiljni terenski rad, nisam se trudila da dohvatim tri ili pet kazivača više. Željela sam samo pokazati koje elemente razgovora o toj temi smatram važnima, s nadom da će i ovo malo prikupljenih podataka poslužiti u radu nekom talijanskom kolegi.

U danima provedenim u dolini Rabbi upoznala sam etnologe sa sveučilišta u Sieni i provela s njima mnoge ugodne trenutke. Upoznala sam djelić života visoko u talijanskim Alpama. I — kao najvažnije — iskusila sam što znači biti etnolog u jednoj posve stranoj sredini. Postala sam svjesna teškoća, ali i izazova da se te teškoće savladaju, nagrađena onim posebnim zadovoljstvom koje etnolog osjeća kada izazove simpatiju i zanimanje kazivača, kada se ostvari komunikacija među ljudima bez obzira na jezik, društvenu i kulturnu sredinu.

Razmišljanje o jednoj etnološkoj temi (Etnolog u alpskoj dolini)

Malokad sam do danas šetala brdima; pravom planinom nikada. Alpama sam nekoliko puta prošla automobilom. Strmine, hladnoća, vječno zaleđeni vrhunci — lijepi, ali zastrašujući: to je sve čega sam se sjećala, bez posebne naklonosti. Ljude koji tamo žive nisam vidjela.

Početak svibnja 1986, ponovo automobilom, prošavši kroz Trento, Cles i Malé, ulazila sam u alpsku dolinu Rabbi — da u njoj ostanem deset dana. Za vrijeme boravka u dolini Rabbi jedna mi se etnološka tema nametnula kao izuzetno zanimljiva. Vjerujem da istraživanje te teme ne bi bilo zanimljivo samo onim etnologima kojima je, poput mene, ovakav teren apsolutna novost, otkriće koje navodi na nova razmišljanja. Polazeći od fizičkog prostora, od objektivnih životnih uvjeta ljudi, ona bi zahvatila neke segmente složene međuovisnosti čovjeka i tehnike, čovjeka i prirode, prirode i kulture. Prateći ih kroz vrijeme, mogla bi dovesti do zaključaka koji bi vrijedili mnogo šire no za samo jednu alpsku dolinu, mnogo trajnije no za samo jedan povijesni trenutak. Mogući predmet istraživanja koji mi se kao etnologu nakon nekoliko dana provedenih u alpskoj dolini učinio toliko značajan jest: odnos čovjeka i prostora, odnos fizičkog i društvenog prostora.

Padao je mrak kada sam prvi put ušla u dolinu Rabbi. Automobil se sporo penjao vijugavom uskom cestom, postajalo je sve hladnije. Nisam zapažala kuće — gledala sam guste tamne šume natkriljene nad dolinu.

Sutradan: sunčano. Kroz prozore hotelske blagovaonice pruža se pogled na sjenovite pašnjake, crnogoričnu šumu i, visoko iznad, blješteće bijele vrhunce. Dolina je ovdje malo proširena, livade ne djeluju previše strmo. Upoznajem simpatične ljude s kojima ću provesti deset dana, osjećam da prilagođavanje neće biti teško, počinjem se dobro osjećati.

Istog prijepodneva prvi put iz središta San Bernarda, jednog od triju sela u dolini, odlazimo u zaselak smješten visoko na osunčanoj sjevernoj padini (na koju se uzdižu sva naselja). Polagano se penjemo automobilom — u prvoj brzini, jer je nagib teško savladiv. Vozač neprestano trubi, jer se cestica uglavnom sastoji od oštih zavoja, a dva se vozila na njoj jedva mogu mimoići. Za nekoliko minuta eto sasvim drugačijeg pogleda na dolinu! Vrlo je visoko, vrlo strmo. Dolina, vijugava i uska, zatvara pogled na udaljene zaseoke.

Zaselak Piazze: nekoliko tipičnih alpskih kuća s prostranim dvorištima; uz svaku minijaturno (strmo!) polje upravo pripremljeno za sadnju krumpira. Ljudi nigdje. Ipak, izašla je neka starica i ubrzo nas pozvala u kuću. Na odlasku je dala pozdraviti svoju nećakinju, vlasnicu hotela u kome smo odsjeli. Hotel je automobilom ni deset minuta, ali staračkim nogama gotovo nedostižno daleko.

Vjerojatno sam već tada podsvjesno počela povezivati neka zapažanja: mnogobrojne putokaze s imenima i najmanjih zaselaka, udaljene kuće rasute po samim vrhovima sunčane strane doline, garaže gotovo u svakom dvorištu ... Pa onda činjenicu da se trgovine, škola i pošta nalaze dolje u centru San Bernarda, da mi se mjesto toga jutro činilo ukletim — nigdje nikoga ... I napokon — staričin pozdrav nećakinji koju, očito, rijetko vidi.

Dolina Rabbi je relativno malena (143 km²), no to za promišljanje odnosa čovjeka i prostora nije važno. Za pješaka je itekako velika. Automobilom se pak i znatno veće doline prevale začas, ali, naravno, samo pravcem kojim prolazi cesta. A život u dolini nije nipošto orijentiran samo na sadržaje smještene uz cestu. Ni ovaj današnji, a nekadašnji pogotovo. Mnoga polja krumpira koja su prekrivala čitavu sunčanu stranu doline danas su obrasla travom. Ima

međutim i mnogo obrađenih polja smještenih uz kuću vlasnika, ali i daleko od nje (tako da se u poljske radove ide autom). Na sjenovitim padinama nasuprot naselja nalaze se i danas iskorištavani pašnjaci i sjenokoše sa sjenicama i stajama. Tamo su i šume: svaka kuća i danas prema pravilu utvrđenom tradicijom u određenom dijelu siječe drvo za svoje potrebe.

Tri su sela smještena u dolini: Pracorno, San Bernardo i Piazzola, sa oko 1600 stanovnika. Tim se imenima međutim zovu samo oni dijelovi sela smješteni uz glavnu cestu koja (paralelno s rječicom) prolazi dnom doline. Svi drugi dijelovi sela — mnogobrojni međusobno udaljeni zaseoci — nose posebna imena. Tek na neposredan upit ljudi potvrđuju da je njihov zaselak zapravo dio jednog od navedenih triju sela.

U tri sela — tri osnovne škole. Tako je bilo otkada škole postoje. Ona u San Bernardu, smještenom u sredini doline, relativno je napućena; u drugima je samo po nekoliko đaka. Razmišljanje o njihovom zatvaranju u Pracornu i Piazzoli izaziva otpore.

Nakon petog razreda djeca srednju školu pohađaju u Maléu, gradiću osam kilometara udaljenom od doline. Vozni red autobusa prilagođen je đacima i radnicima; u Malé se može otići četiri puta dnevno. Posljednji se autobus vraća u dolinu Rabbi oko pola sedam navečer. U Maléu su i trgovine, liječnik, apoteka, jedno kino, jedan disko-klub, te željeznička i autobusna stanica s kojih se iz doline Rabbi kreće u »svijet«.

Četrdesetogodišnja žena iz Pracorna sjeća se kamiona koji je dovezio robu u trgovine kao atrakcije svoga djetinjstva. Prve su automobile stanovnici doline Rabbi počeli nabavljati prije petnaestak godina; danas ih ima gotovo svaka kuća. I djevojke i mladići redovito stječu vozačke dozvole već oko osamnaeste godine.

Nekoliko najmlađih generacija redovito odlazi u srednju školu u Malé, a potom u Cles. Oni koji i nakon školovanja žive u dolini održavaju kontakte sa školskim kolegama iz tih gradova ili drugih obližnjih dolina. Razgovaraju telefonom, posjećuju se, zajedno izlaze.

Današnji pedesetogodišnjaci i oni stariji sa zadovoljstvom spominju poklade kao vrijeme nekadašnjeg intenzivnog i raznovrsnog druženja u okviru sela. Inače su se muškarci — nekad kao i danas — s grupama prijatelja iz raznih zaselaka sretali u gostionicama ili kućama, najčešće igrajući kartaške igre. »Muškarci su se uvijek zabavljali više od žena«, rekla je jedna četrdesetogodišnjakinja, majka četvero djece. Žene su se družile sa susjedama, ali tvrde da se nisu često posjećivale. Današnje djevojke posjećuju prijateljice — i one iz drugih zaselaka i drugih sela u dolini. Često zajedno izlaze — u neki lokal u Maléu ili u neku gostionicu u svom selu — same ili u društvu mladića.

Nisam tokom boravka u dolini Rabbi pokušala istraživati odnos fizičkog i društvenog prostora; stoga su ove naznače nesustavne i nepotpune. Bez pretenzija na osmišljavanje cjelovitog nacrtu istraživanja, završit ću ovaj napis razmišljanjem o mogućem etnološkom promišljanju ove teme.

U skladu s interesom za društveno-kulturnu dinamiku malih ljudskih grupa, kao i za odnos lokalnih zajednica prema globalnoj, bilo bi vrijedno u do-

lini Rabbi istražiti uvjetovanost društvenog prostora fizičkim — prije i nakon uvođenja suvremenih transportnih sredstava. Naime, krajem osamdesetih godina dvadesetog stoljeća prisutne su u dolini dvije generacije koje su doživjele revolucioniranje transporta i svekolike značajne promjene načina života. Prisutne su i dvije generacije rođene u tom »novom« vremenu, generacije koje, nemajući mogućnost usporedbe, ne mogu u okviru vlastitog iskustva procijeniti mijene i kontinuitet tradicionalnog načina života u dolini Rabbi. Njihova percepcija prostorne i društvene okolne, njihov prostorom određen identitet i društvene veze (prijateljske i radne, ali najmanje bračnel), te životne aspiracije vjerojatno se prilično razlikuju od identiteta, veza i aspiracija starijih ljudi. Vjerojatno je također da iz tih razlika proizlaze i manje ili više ozbiljni generacijski sukobi indikativni za duboke ekonomske, društvene i kulturne promjene od drugog svjetskog rata do danas. Sučeljavanjem viđenja tih razlika »iznutra«, kao i različitih vrednovanja tih razlika mogla bi se na konkretnom primjeru detaljno pokazati i argumentirano objasniti dinamika promjena.

Ne bi valjalo ograničiti se samo na transportna sredstva i telefon kao bitnu odrednicu promjena u društvenim kontaktima i njihovu prostornom širenju. U razmatranju odnosa globalno — lokalno izuzetno bi značajno bilo utvrditi što su posljedice (a možda i perspektive) useljenja televizora u gotovo sve kuće u dolini i — kao i posvuda u svijetu — stvaranja navika redovito (često neselektivnog) praćenja programa.

Muškarci iz doline Rabbi već su nekoliko stoljeća odlazili na sezonski rad (vezan uz sječu i obradu drveta) u obližnja, ali i vrlo daleka područja. (Mnogi su i trajno emigrirali iz ekonomskih razloga.) Žene su u pravilu ostajale u dolini kao domaćice i poljoprivrednice. Danas se međutim i mnoge djevojke za posljavaju u dolini (sve je više ugostiteljskih objekata; teži se razvoju turizma), ali i izvan nje. Mjesto rada i njegovo odražavanje na društvene veze pojedinaca i grupa (generacijskih, dakle možda i kulturnih) bilo bi neizostavni element ovakvog istraživanja.

Prvih dana u dolini Rabbi zaseoci su mi se činili veoma udaljeni, a dolina veoma dugačka. Odrasla u gradu, u prvi čas sam se zapitala kako ljudi tamo uopće mogu živjeti — visoko na strminama, tako daleko jedni od drugih, daleko od bitnih sredstava za život (a u znatnoj opasnosti od lavina). No, »daljina« je, kao i vrijeme, relativna kategorija. Percepcija udaljenosti i stav prema udaljenosti uvelike su određeni navikom. Prvoga sam dana smatrala da bi terenski rad u dolini Rabbi bez automobila bio nemoguć. Posljednjih sam dana s veseljem pješacišla od San Bernarda do Piazzole, uživajući sat vremena u prirodi, znajući pak da bi me svaki automobil koji je prošao povezao da sam to htjela. Pozdravljala sam ljude na putu, oni su odzdravljali. I analiza nepovjerenja prema strancima, koje su neki kolege ustanovili u toku terenskog rada, bila bi važan aspekt etnološkog istraživanja odnosa fizičkog i društvenog prostora.

Osobno bi me u takvom istraživanju najviše zanimala mala prijateljska grupa, napose prijateljstvo koje nije uvjetovano rodbinskim vezama ili međusobnom upućenošću na radnu pomoć — kao stupanj emancipacije društvenog prostora od fizičkog.

Maja Povrzanović

PRIOLOG DEFINIRANJU RADNOG MJESTA ETNOLOGA PRI OPCINAMA: PRIMJER OPĆINE OPATIJA

Na području općine Opatija već duže vrijeme postoji interes za fenomene tradicijske kulture, te za njihovo stručno i znanstveno vrednovanje. Sve donedavna takav je interes rezultirao povremenom suradnjom s etnolozima. Međutim, takav je način etnološkog rada bio nedostatan, pa se već 1979. godine počelo razmišljati o zapošljavanju etnologa. Ta je nakana navedena i u petogodišnjem planu za kulturnu djelatnost u Opatiji, gdje je naglašena potreba da se skupljaju i obrađuju predmeti od etnografskog značaja, te da se prate i stručno razrađuju različiti fenomeni tradicijske kulture.

Ovakve stavove opatijske općine, odnosno SIZ-a kulture, ilustriraju i napore u vezi s muzejskom postavom u Mošćenicama, koja je u cijelosti etnografska. Nakon otvaranja muzeja 1984. godine ostalo je otvoreno pitanje obrade eksponata i daljnjih otkupa.

Slijedeće 1985. godine potreba za etnologom i stručno je argumentirana prijedlogom i nacrtom etnološke djelatnosti za slijedećih nekoliko godina što je podneseno SIZ-u kulture. Potom je isti prijedlog podnesen općinskim organima koji su ga prihvatili, i time ujedno dali pristanak za otvaranje radnog mjesta etnologa.

Problem koji je nakon te odluke trebalo riješiti jest smještaj budućeg etnologa jer Opatija nema određenu instituciju koja izravno podrazumijeva takav stručni kadar. Odlučeno je da je za to pogodna biblioteka u Opatiji, to više što je u sklopu te biblioteke predviđena i muzeološka djelatnost: ona, naime, posjeduje i memorijalne zbirke Viktora Cara Emına, Rikarda Katalinića Jeretovog i, djelomično, Drage Gervaisa. Osim toga, biblioteka u Opatiji je koncipirala svoju djelatnost interdisciplinarno, te se utoliko više etnolog uklapa u domenu njena interesa.

Krajem prošle godine raspisan je natječaj za diplomiranog etnologa i primljena je osoba koja je nekoliko godina, kao student, povremeno surađivala na temama vezanim uz zavičajnu kulturu. Pri tom su određeni radni zadaci koji se, ukratko, svode na slijedeće:

- Praćenje i stručna obrada različitih formi tradicijskog života (podrazumijevajući terenski i arhivski rad)
- Formiranje stručnog arhiva i zavičajne biblioteke
- Evidentiranje postojećih etnografskih zbirki, formiranje muzejske dokumentacije, analiza postojećih eksponata i njihova potvrda na terenu. Nabava novih eksponata, te formiranje i reformiranje etnografskih zbirki.
- Stalna izložbena aktivnost i formiranje novih izložbenih prostora.
- Rad na informativnim i stručnim publikacijama.
- Organiziranje djelatnosti oko postavljanja i vođenja memorijalnih zbirki u okviru Knjižnice i čitaonice u Opatiji.

Opatijski SIZ kulture, biblioteka u Opatiji i tamošnji etnolog smatraju da bi bilo uputno i korisno da ovaj primjer zapošljavanja etnologa ne ostane izuzetak, već da HED i druge nadležne organizacije, detaljnije obrazlože i formuliraju takvo radno mjesto. Tako bi se moglo doći do konkretnog i argumentiranog prijedloga za zapošljavanje etnologa pri općinama u SR Hrvatskoj.

Lidija Nikočević

12. Internacionalni kongres antropoloških i etnoloških znanosti
Zagreb, Jugoslavija, 24.—31. jula, 1988. godine

»SVJETSKA ANTROPOLOGIJA: EDUKACIJA, ISTRAŽIVANJA I PRIMJENA«

Za vrijeme 11. internacionalnog kongresa antropoloških i etnoloških znanosti, održanog u Kanadi 1983. godine, Stalna komisija Internacionalne unije antropoloških i etnoloških znanosti izabrala je prof. dr. Huberta Mavera za svog predsjednika do 1988. godine. Na istom sastanku odlučeno je da se 12. kongres IUAES-a održi u Jugoslaviji, u Zagrebu.

Redovito održavanje ovog najvećeg znanstvenog skupa antropologa i etnologa iz čitavog svijeta opravdavaju brojni razlozi. Takvi kongresi omogućuju da se proširi i održi međunarodna suradnja u širenju novih znanstvenih informacija i razvoju edukacije ovih znanstvenih područja. Pored toga, oni doprinose širenju naših spoznaja o mogućnostima praktične primjene rezultata antropoloških i etnoloških istraživanja. Upravo stoga slijedeći 12. kongres organizira se pod radnim naslovom: »Svjetska antropologija: edukacija, istraživanje i primjena«.

Rad Kongresa sastojat će se od: 1) plenarnih predavanja, 2) sastanaka posebnih komisija IUAES, 3) simpozija, 4) poster sekcija, 5) izložbi, 6) filmskih sekcija i drugih aktivnosti.

Plenarna predavanja omogućit će prikaz različitih gledišta obzirom na sadašnji položaj i ulogu antropoloških i etnoloških znanosti u društvu. Svi učesnici Kongresa moći će sudjelovati u diskusijama plenarnih predavanja i tako pomoći zacrtavanju novih strategija razvoja ovih disciplina do kraja dvadesetog stoljeća.

Rad pojedinih simpozija, kojih će biti oko 150, omogućit će opsežan prikaz sadašnjih istraživanja u različitim područjima antropologije i etnologije. Premda je zamišljeno da se veći dio rada Kongresa odvija u okviru unaprijed organiziranih cjelovitih simpozija, primat će se i individualna saopćenja, koja će ovisno o njihovome sadržaju biti uključena u već postojeće simpozije.

Organizacijski odbor očekuje prijedloge za simpozije s najmanje 25 učesnika iz različitih zemalja. U svakom predloženom simpoziju moraju doći do

izražaja novi oblici istraživanja i provođenja suvremene edukacije, te mogućnosti za praktičnu primjenu znanstvenih rezultata.

Prijedloge za simpozije treba dostaviti Organizacijskom odboru najkasnije do 1. novembra 1986. godine. Prijedlozi moraju sadržavati slijedeće podatke: naziv, ime organizatora, kratak tematski opis simpozija, popis potencijalnih učesnika i teme njihovih saopćenja, ukoliko je moguće, vrijeme potrebno za svaki simpozij i približno vrijeme svakog saopćenja.

Organizatori simpozija imaju, priličnu slobodu u određivanju vremena za simpozije ukoliko sudjeluje najmanje 25 osoba. Važno je da znamo unaprijed želje i konačne planove za svaki simpozij kako bi bili u mogućnosti organizirati vrijeme i prostor u toku Kongresa. Također preporučujemo sudjelovanje znanstvenika iz raznih zemalja svijeta u pojedinim simpozijima kako bi svaki simpozij bio uistinu međunarodni.

Kada budu dostavljeni prijedlozi za simpozije, korespondencija će se odvijati direktno između Organizacijskog odbora i organizatora simpozija. Dakle, o svim izmjenama u organizaciji simpozija treba obavijestiti Organizacijski odbor. Daljnje informacije o Kongresu će se dostavljati organizatorima simpozija koji će to proslijediti svojim sudionicima (npr. obavijesti o točnom datumu i trajanju pojedinog simpozija).

Kao što je gore navedeno, *pojedinačni radovi* će također biti prihvaćeni. Organizacijski odbor će razmotriti simpozije u koje je moguće uključiti ove radove i dostaviti ih organizatorima simpozija koj će ih uključiti u svoje sekcije obzirom na tematiku.

Nakon zatvaranja Kongresa, organizatori *simpozija* će dostaviti Organizacijskom odboru sažetak simpozija (na 5 do 10 stranica) u roku od 2 mjeseca. U ovaj izvještaj treba uključiti rad sekcije, strategijske točke o diskutiranoj temi i preporuke za daljnju međunarodnu suradnju i rad na tom području. Ovi sažeci će se tiskati nakon Kongresa.

Poster sekcije će također imati značajnu ulogu u Kongresnom programu. Svi sudionici Kongresa koji ne sudjeluju u radu simpozija ili nemaju posebno saopćenje mogu prikazati svoj rad u obliku postera. Organizacijski odbor će osigurati prikladan prostor za prezentaciju postera i vjeruje da će se veliki broj učesnika odlučiti na ovaj vid prikazivanja svojih radova.

Filmske sekcije, kao i drugi vizualni i informacijski materijal, prikazivat će se u toku Kongresa. Prijedloge i sugestije za ove sekcije treba dostaviti Organizacijskom odboru.

Rokovi za prijavu:

Do 1. novembra, 1986. treba dostaviti prijedloge za simpozije

Do 1. novembra, 1987. treba dostaviti naslov i sažetak za pojedinačna saopćenja

Do 1. januara, 1988. treba dostaviti završni plan simpozija

- Do 1. januara, 1988.   treba dostaviti naslov i sažetak za poster sekciju
Do aprila, 1988.   datum i trajanje simpozija dostaviti organizatorima
simpozija
Od 24.—31. jula, 1988.   održavanje Kongresa

Svi zainteresirani antropolozi i etnolozi, znanstvenici, profesionalne i edukacijske ustanove koje se bave antropologijskim i etnologijskim ili srodnim znanstvenim disciplinama mogu poslati prijedloge za simpozije, radove, postere, izložbe, itd., Organizacijskom odboru do 1. novembra, 1986. godine.

U iznimnim slučajevima, Organizacijski odbor zadržava pravo da izvrši izmjene programa, posebno u slučaju novih podataka koji su značajni za Kongres.

Adresa Organizacijskog odbora:

Hrvatsko antropološko društvo, Moše Pijade 158, p.p. 291, 41000 Zagreb.
Telefon: (041) 432-186 ili 432-286, od ponedjeljka do petka, 8:30 do 13:30 sati.
Zastupnik za Jugoslaviju za putovanje na Kongres i smještaj sudionika jeste »Generalturist«, 41000 Zagreb, Praška 5. Telefon: (041) 420-888. Telex: 21100 ZAGREB.

Prof. dr Hubert Maver
Predsjednik IUAES i Organizacijskog odbora

Prof. dr Pavao Rudan
Predsjednik Znanstvenog odbora

Dr Anita Sujoldžić

Mara Hećimović-Seselja, TRADICIJSKI ŽIVOT I KULTURA LIČKOG SELA IVČEVIĆ KOSA. Izdavači: Mladen Seselja, Zagreb i Muzej Like, Gospić, Tisak: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb 1985, Vol. 8°, 238 str. 27 tabli.

Etnografskom monografijom o Ivčević Kosi autorica Mara Hećimović-Seselja u velikoj je mjeri pridonijela poznavanju tradicijskog života i kulture svog užeg zavičaja. Na terenskim istraživanjima radila je u razdoblju između 1935. i 1980. godine, tj. od studentskih dana.

Cjelokupna građa podređena je slijedu pitanja iz Radićeve »Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu« s vlastitim izmjenama i nužnim dopunama pojedinih poglavlja. Pri tome je snimila cjelokupni zatečeni etnografski materijal i to onaj, materijalne tvorbe s jedne strane, a u podjednako mjeri duhovno stvaralaštvo, odnosno, folklor toga kraja. Egzaktni podaci kojima se autorica služi u svom radu, navođenje točnih datuma nastanka, upotrebe te promjena u razvitku određenih etnografskih elemenata, uvelike su podigli vrijednost i znanstvenu dokumentiranost ove knjige. Zbog lakšeg snalaženja u građi, autorica je izradila kazalo imena, predmeta i pojmova, a 27 tabli crteža i fotografija ilustrativni su materijal, što ovom djelu daju zaokruženo cjelinu.

Zorica Petrić

NARODNA UMJETNOST, knj. 22, Zavod za istraživanje folkloru, Zagreb 1985, 316 str.

Upravo izašao iz tiska, godišnjak ZIF-a za 1985. godinu u prvom dije-

lu donosi *Pregled dokumentacije Zavoda za istraživanje folkloru s bibliografijom suradnika*, kojeg su priredile Vesna Turčin i Mirena Pavlović. Drugi dio sadrži tri izvorna znanstvena rada iz različitih područja istraživanja tradicijske kulture i folkloru autorâ Zorice Rajković, Ivana Lozice i Tanje Perić-Polonijo.

Počevši već od prvog broja *Narodne umjetnosti* iz 1962. godine, svakih se pet godina objavljuje pregled na terenu sakupljene građe s bibliografijom suradnika. Kao što se to i kaže u predgovoru ovog *Pregleda*, »istraživanje folkloru i tradicijske ili narodne kulture počinje i završava građom«. U želji da se naglasi njena vrijednost, te da se tradicijska kultura učini pristupačnijom znanstvenoj i kulturnoj javnosti, ovoga puta se objavljuje kompletan pregled građe sakupljene u ZIF-u u razdoblju od 1948. do 1983. godine, s bibliografijom suradnika za isto razdoblje.

Prvo poglavlje zauzima *Bibliografija objavljenih folklorističkih i etnoloških radova suradnika ZIF-a*, tj. knjige, rasprave, članci i objavljena građa, prikazi knjiga, prikazi skupova i priredbi, prikazi ploča, nekrolozi te novinski članci. Unutar navedenih grupa, radovi su raspoređeni u abecednom redu po prezimenima i imenima autora.

Drugi dio je sveobuhvatni katalog folklornog arhiva ZIF-a koji se sastoji od 1078 rukopisa, 1802 magnetofonskih vrpca i kazeta, 19154 foto-snimka, 44 filma, 68 video-kazeta, 1748 tabli obuhvaćenih u zbirci crteža, 352 kinetograma te popisa specijalnih kartoteka. Građa je raspoređena po abecednom redu prezimena i imena istraživača, a unutar njih kronološkim redom.

Treće poglavlje donosi sadržaje godišnjaka *Narodna umjetnost* od broja 1 do 20 navedene kronološkim redom.

Iza *Pregleda* slijede *indeksi* autora objavljenih radova, odnosno istraživača, priređivača i sakupljača građe; autora prikazanih knjiga te indeks regija i lokaliteta. Ovakav način prezentiranja građe s popratnim indeksima omogućava relativno pregledan uvid u 4527 obrađenih bibliografskih jedinica.

Unatoč mogućim zamjerkama i slabostima (kao što su nedostatak stručnog indeksa), vrijednost ovoga rada treba sagledati u njegovu pionirskom značaju. Naime, to je prvi pokušaj da se javno prezentira cjelokupna građa o folkloru i tradicijskoj kulturi ZIF-a, utoliko vrednija spomena što je kompletna obrada podataka kompjutorska.

U drugom su dijelu godišnjaka objavljena tri znanstvena rada.

Suvremeni zapis jednog delikatnog svadbenog običaja potakao je autoricu *Zoricu Rajković* da u studiji »*Sjećenje govedine*« (o jednom delikatnom svadbenom običaju) postavi nekoliko etnološki relevantnih pitanja koja se bave odnosom zapisivača i njegova zapisa kao i problemima interpretacije tog zapisa. Pri tome se nameću usporedbe s drugim običajima, odnosno folklornim pojavama kojima je zajedničko fiktivno ili stvarno ubijanje neke životinje i raspodjela mesa uz šaljive komentare. Autorica zaključuje da »*sjećenje govedine*« i neki drugi svadbeni običaji aludiraju na defloraciju mladenke i otuda njihova delikatnost, zbog koje nema više takvih zapisa u našoj etnološkoj literaturi.

Ivan Lozica u članku *Inscenacija običaja kao kazališna predstava*, pokazuje da autentičnost folklornih izvedbi zavisi o kontekstu, a ne samo o načinu izvođenja. Obredi i običaji (svadbe, karnevali itd.) pojavljuju se na pozornicama i u seoskim sredinama kao spontani proces, simboličko ponašanje kojim se želi obnoviti i sačuvati u sjećanju tradicijski način života koji sve brže odumire. Inscenacija i dramatizacija obreda i običaja dvostruki je pokušaj čuvanja adaptiranjem, čiji je rezultat kazališna predstava.

U svom radu *Usmena književnost u programu i udžbenicima književnosti*, *Tanja Perić-Polonijo* pokazuje kako je u novom programu i udžbenicima književnosti u SR Hrvatskoj tretirana usmena književnost. Promatra kako se i preko kojih primjera usvajaju osnovni pojmovi i nazivi iz usmene književnosti, te zaključuje da se u nastavi usmena književnost često pojavljuje u uskom izboru, navedenom prema neknjiževnim kriterijima te da se ne uzima u obzir sinkronijski i dijakronijski aspekt. Raspravu autorica dopunjava pregledom svih usmenoknjiževnih oblika koji se donose u udžbenicima od prvog razreda osnovne škole do kraja srednjoškolskog razdoblja.

Valja napomenuti da je prvi dio godišnjaka namijenjen široj znanstvenoj i kulturnoj javnosti te je zato otisnut u većoj nakladi (u sastavu godišnjaka i kao separat). Zbog opširnosti materijala nisu objavljeni uobičajeni i redoviti prikazi knjiga, godišnjaka i časopisa.

Vesna Turčin

ETNOLOŠKI PREGLED br. 20/21, Beograd 1984/1985, Savez etnoloških društava Jugoslavije.

Upozoravamo članove HED-a da je izašao dvobroj EP-a, čime je uredništvo — uz velike finansijske poteškoće i usprkos promjenama u sastavu uredništva — ažuriralo izlaženje našeg saveznog časopisa. Dvobroj sadrži slijedeće članke: dr. Angelos Baš: *Oblačilna moda kot sredstvo politične propagande pri Slovencih ob revoluciji 1848*; dr. Zonica Rajković: *Obilježavanje mjesta smrti u predajama*; Nives Ritig-Beljak: *Izazov istraživanja — Poljodjelska oruđa na interetničkom području*; Despa Kosorić: *Svadbeni običaji Muslimana u Pljevljima i okolini*; dr. Jovan Vukmanović: *Porijeklo, život i neki običaji ulcinjskih Roma*; Andri-

jana Gojković: *Muzika jugoslovenskih Roma*; Maja Povrzanović: *Kultura mladih u Jugoslaviji*; *Pregled suvremenih etnoloških i socioloških istraživanja*; S. B. Bernštajn: *O nekim rezultatima i perspektivama lingvističkih istraživanja karpatsko-dunavskog regiona*. U rubrici kronike je izvještaj o jubileju prof. Gavazzija i o savjetovanju Međunarodne komisije za proučavanje narodne kulture u oblasti Karpata i Balkana (Ljvov 1984.), a u rubrici prikazi i osvrti, prikaz švedskog časopisa *Ethnos*, krakovskog istraživačkog centra poljoprivrede i dvije poljske knjige o kulturi i narodima srednje Azije.

Etnološki pregled 20/21 može se naručiti od tajnika HED-a, Đ. Salaja 3.

O. S.